



INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Literatura, próza a poezie, formy vyprávění

Autor: Mgr. Vladimíra Barboříková

Datum (období) tvorby: 13. 2. 2012 – 8. 3. 2012

Ročník: šestý

Vzdělávací oblast: literární výchova – základní seznámení s pojmy

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky



INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- **Anotace:**
- Žáci se seznamují s pojmy literatura, próza, poezie, lyrická próza, ich-forma, er-forma a wir-forma vyprávění, uvědomují si různé typy vyjadřování a ověřují si pochopení pojmů při práci s pracovním listem a čítankou.
- V rámci tohoto modulu se žáci naučí řešit z didaktického hlediska jednoduché a názorné úlohy, je kladen důraz na jejich samostatnost, aktivitu a kreativitu.
- V rámci tohoto modulu se žáci naučí rozlišovat podle grafické podoby prózu a poezii a v próze formu vypravování;
- porovnávají i jejich funkci
- Modul je vhodný pro individuální i skupinovou práci
- Vybrané ukázky jsou vhodné i pro další práci (např. líčení, básnické prostředky)
- **Klíčová slova: literatura, próza, poezie, lyrická próza, ich-forma, er-forma a wir-forma vyprávění**
- **(Použité ukázky : J.R.R.Tolkien, V.Nezval, bylina, F.Halas, E.A.Poe, E.Petiška, L.Mouliš)**

Literatura

= písemnictví



z latinského litera (=písmeno)



Próza



**= literatura
neveršovaná**



píše se v odstavcích

John Ronald Reuel Tolkien

Pán prstenů I. – Společenstvo prstenu

úryvek 1)

Bylo tma a bíle svítily hvězdy, když Frodo a jeho druhové konečně dorazili na křižovatku se Zelenou cestou a přiblížili se k vesnici. Dojeli k Západní bráně a našli ji zavřenou, ve dveřích domku za ní však seděl muž. Vyskočil, podal si lucernu a překvapeně se na ně přes bránu zadíval.

„Co chcete a odkud jedete?“ zeptal se nabručeně.

„Máme namířeno do hostince,“ odpověděl Frodo. „Cestujeme na východ a dnes večer už dál nemůžeme.“

„Hobiti! Čtyři hobiti! A k tomu z Kraje podle řeči,“ řekl vrátný tiše, jako pro sebe. Chvíli na ně temně zahlížel, pak pomalu otevřel bránu a nechal je projet.

Poezie

= literatura veršovaná

(verš= jeden řádek básně)



píše se ve verších

Vítězslav Nezval

Škola 2)

**Můj otec má skříňku s papoušky,
tabuli, glóbus a křídou.**

**Sestra jak Esmeralda na poušti
u počítadla učí první třídu.**

**Matka se ukryla v almaře
a vaří. Já točím kliku,
když papoušci mají na dvoře
hodinu tělocviku.**



Prolnutí prózy a poezie

Helena Križanová – Brindzová:

Poslední boj Ilji Muromce (úryvek) 3)

„Rozpálilo se Iljovo ohnivé srdce, vytrhl ze země zelený dub i s kořeny, popadl ho za vrchol, vrhl se na Tatary, začal se tím dubem ohánět, začal to vojsko koněm deptat. Ožene se poprvé – před ním ulice, ožene se podruhé – před ním ulička. Pobil to nepřátelské vojsko do jednoho a dostal se až ke třem bílým stanům, kde se krčí tři tatarští careviči. Popadl careviče za žluté kadeře, vyvekl je ze stanů a řekl jim:

*„Hoj, vy mladí careviči tatarští,
Co já, junák, mám teď s vámi udělat?
Když vás zajmu, co si s vámi počnu?
Jen na obtíž po cestě mi budete.
Usekat vám hlavy? To mi nedá čest.
Rozejděte vy se do svých domovů
a po všech těch vašich hordách zvěstujte,
Že už není opuštěná matka Rus,
Že ji chrání bohatýři udatní.“*

Propustil Ilja tři careviče, odhodil syrý dub a odcválal do města. Nevešel se do něho bránami, skočil přes hradby rovnou před kamenný chrám, kde se modlí, pláčou a se světem se loučí černigovští sedláci:

*Bud'te pozdraveni, dobří lidičky!
Pročpak naříkáte, pročpak pláčete,
pročpak vy se s bílým světem loučíte?“
„Jak nemáme plakat, smutně naříkat,
když to naše město, slavný Černigov,
obklíčili Tatařini - pohani?“*

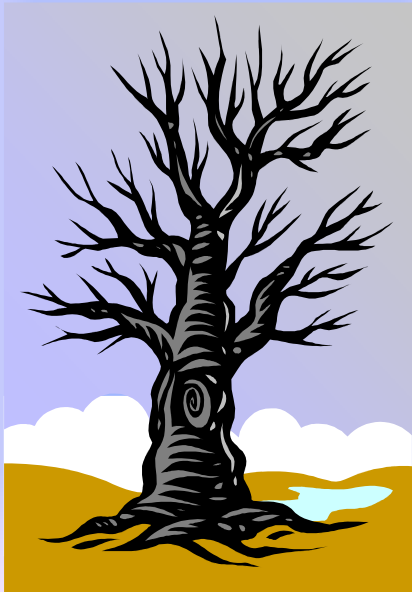
Zasmál se Ilja bohatýrským smíchem a řekl ustrašeným sedláčkům:

*„Zajděte si na ochoz a na hradby, pohlédněte
ven, do pole širého, zda tam ještě
stojí vojsko tatarské!“*

Vyšli na ochoz, na hradby a dívají se do pole. Širé pole se nečerná černými havrany, bělá se bílými těly, celé je pokryto pobitými tatarskými vojsky.

Lyrická próza

= typ neveršované literatury bez děje, svým vyjadřováním (používáním básnických prostředků) se hodně blíží poezii



František Halas

Já se tam vrátím

úryvek 4)

„Ty můj kraji! Jsi tam, kde Vysočina nabírá dech a pole skládají slib chudoby. Potulné jaro kličkuje dlouho rozestlanou ornicí, sněhy i dešti a ospalé barvy se vyčkávavě protahují. Země koktá a kucká, ale jednoho dne přece jen vykukující kukačka zjistí, že je vše připraveno, bezpečno, a to už všichni ptáci se rozlétnou s mírou melodií v zobáčcích a začnou stehovat obžurky hnízd. Roztržky kořenů a rozmilovanost větvoví bude bez konce! Z pučnic vyhlédne paroží a z bodličí první houba, kolínko usínající Zimuly.“

Ich – forma

Er – forma

ich – forma = vyprávění v 1.osobě

Edgar Allan Poe Jáma a kyvadlo
(úryvek) 5)

„Bylo mi zle, k smrti zle mi bylo z těch dlouhých muk, a když mne konečně odvázáli a dovolili usednout, cítil jsem, že omdlévám. Poslední zřetelná slova, která jsem ještě zaslechl, byl rozsudek – strašný rozsudek smrti.

A pak mi hlasy inkvizitorů splynuly v jediný snový, mátožný šum. Vyvolal ve mně představu *otáčení*, snad že se mi ve fantazii sléval s klapotem mlýnského kola. To trvalo jen chvílku, neboť záhy jsem už neslyšel nic. Ještě okamžik jsem však viděl - ovšem s jakou děsivou zveličeností! Spatřil jsem rty černě oděných soudců. Připadaly mi bílé - bělejší než list papíru, na kterém toto piši - a až pitvorně tenké, tenké úporným výrazem pevné, neoblomitelné rozhodnosti a krutého opovržení k mukám člověka. Ještě jsem viděl, jak tato ústa pronášejí rozsudek, který byl pro mne osudem, jak se kroučí tou smrtonosnou formulí. Viděl jsem, jak pronášejí slabiky mého jména, a zděsil jsem se, neboť se nic neozývalo.“



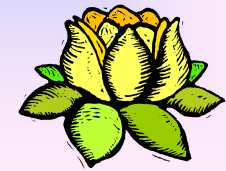
Ich= já (něm.)

er – forma = vyprávění v 3.osobě

Eduard Petiška Prométheus
(úryvek) 6)

„Modrá obloha se zhlížela ve vodách a vody byly plné ryb. V povětří létala hejna ptáků a na zemi se pásala na lukách stáda. Ale nikdo stáda nehlídal, nikdo nelovil ryby a nikdo neposlouchal ptačí zpěv. Na zemi chyběl člověk.

Smutně bloudil po zemi Prométheus, potomek božského rodu Titánů, a marně hledal živé bytosti, které by chodily vzpřímeně jako on a které by se mu podobaly tváří. Viděl však hlínu, dávající život travě, rostlinám a stromům, a spatřil husté deště snášejí se na zem. Dešťová voda udržovala v pří-rodě život, a tam, kde nepršelo, umíraly stromy i keře a narůstala poušť. Když Prométheus poznal sílu země a vody, smísil hlínu s dešťovou vodou a vytvořil sochu prvního člověka. Podobala se bohům. Pallas Athéna, bohyně jasného rozumu a moudrosti, vdechla neživé soše ducha a dosud nehybné nohy a paže učinily první pohyby. Tak poslal Prométheus na svět první lidi.....“



er = on (něm.)

wir – forma

wir– forma = vyprávění v 1.osobě č. množ.,
čili vyprávění z pohledu více osob, do nichž počítá vypravěč i sám sebe.



Wir= my (něm.)

Ladislav Moulis – Připravujeme se na sníh a led (úryvek 7)

Začátkem března jsme odjeli na týden na chalupu na Šumavu. Byly tam ještě spousty sněhu.

„Vynikající podmínky – jako na Aljašce,“ zálibně mlaskl táta, když jsme vystoupili z auta. „Uděláme si takové malé závěrečné soustředění. Jestli ještě letos narazíme na sníh, tak to bude až ve Wrangell Mountains!“

Můžu vám říct, že za ten týden jsme dostali pořádně do těla.

Citace:

- 1) <http://ld.johannesville.net/tolkien-01-pan-prstenu-1-spolecenstvo-prstenu?page=15>
- 2) NEZVAL, VÍTĚZSLAV. *Škola*. Literární výchova pro 5.ročník základní školy. 3.vyd. Praha: SPN, 1982. s. 37. Publikace č. 11-01-05/3.
- 3) Helena Křižanová – Brindzová: KRIŽANOVÁ – BRINDZOVÁ, HELENA. *Poslední boj Ilji Muromce*. Literární výchova pro 5.ročník základní školy. 3.vyd. Praha: SPN, 1982. s. 231-232. Publikace č. 11-01-05/3.
- 4) HALAS, FRANTIŠEK. *Já se tam vrátím*. Český jazyk pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií. 1. vyd. Praha: SPN, 1998. 157 s. ISBN 80-85937-92-1
- 5) <http://ld.johannesville.net/poe-02-jama-a-kyvadlo?page=1>
- 6) PETIŠKA, Eduard. *Prométheus*. Literární výchova pro 5.ročník základní školy. 3.vyd. Praha: SPN, 1982. s. 196. Publikace č. 11-01-05/3.
- 7) MOULIS, Ladislav. *Připravujeme se na sních a led*. Čítanka 6- učebnice pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia. 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2003. s.63. ISBN 80-7238-248-9